

SÓLYOM LÁSZLÓ

(1942–2023)

<https://doi.org/10.51783/ajt.2023.3.09>

2023. október 8-án elhunyt Sólyom László jogtudós, korábbi köztársasági elnök (2005–2010), az Alkotmánybíróság első elnöke (1990–1998), az ELTE ÁJTK Polgári Jogi Tanszék egyetemi tanára (1981–1996), illetve a kar tudományos dékán-helyettese (1988–1989), a PPKE JÁK Magánjogi Tanszék egyetemi tanára (1995–2012), az Andrásy Gyula Német Nyelvű Egyetem egyetemi tanára (2002–2012), a Magyar Tudományos Akadémia levelező (2001), majd rendes tagja (2013), az MTA Állam- és Jogtudományi Intézet korábbi kutatója (1969–1981). Sólyom László az alkotmányjog (alapjogvédelem, alkotmánybíráskodás, adatvédelem, információszabadság), a polgári jog és összehasonlító polgári jog (a személyi jog és a felelősségtan), valamint a környezetjog tudományát egyaránt művelte.

Sólyom László 1942. január 3-án született Pécsen. Édesanyja, Lelkes Aranka a hideg, a negatív élmények és a rossz körülmények között lefolyt szülés miatt egy nap után elhagyta a kórházat. A kisdedit László névre keresztelték harmadnapra, vízkereszt vigíliáján, a pécsi Szent Ferenc-rendi barátok templomában, ahol a rendház valamennyi szerzetese kivonult a szentmise alkalmából díszbe öltöztetve, a közelgő ünnep alkalmából. Így a szentségkiszolgáltatás igen ünnepélyesen történt, a gvár-dián meg is jegyezte: „E fiúból püspök lesz.”¹

Édesapja, Sólyom Ferenc első generációs értelmiségiként bölcsész akart lenni, így francia szakon kezdte az egyetemet, de otthonról kevésbé kapott támogatást, így végül három év után „mezei” jogászként tanult tovább megélhetési és házasodási okokból. Apai nagyanyja Dombóvár környéki sváb asszony, Andreas Josefin kilenc gyermeket nevelt. A kilenc testvérből négy maradt Pécs környékén, a többiek korán meghaltak vagy elköltöztek. A legidősebb apai nagybácsi 1919-ben Párizsba emigrált műlakatosként. Mind ő, mind az édesapa rajongott Adyért. Az apai ági rokonsággal kevés tényleges kapcsolat alakult ki, míg az anyai ági családdal a Sólyom-familia együtt lakott. Régi pécsi német eredetű iparos-kereskedődinasztia volt. Az anyai nagyapa fűszer- és gyarmatárkereskedőként dolgozott, „A gólyához” nevű fűszerüzlet tulajdonosa volt, és egy gyógynövényalapú gyomorkeserűt is feltalált. A szép, kényelmes belvárosi házakban és lakásokban élő nagynénik és nagybácsik a II. világháború után eltűntek, a szűkebb család vitte tovább emléküket. A jogvégeztet, zárkózott, de kitűnő modorú, nagy könyvtárral rendelkező apa a háború idején a soproni pénzügyigazgatásban kapott állást, hatalmas irodával. A gyermek

¹ On the Spot – Kilenc hónap alatt a Föld körül: Így születtem – Sólyom László [kislemez], <https://www.youtube.com/watch?v=gm-4f6rVYvw>.

László az első világháború előtt magyar grófi familia által a Balaton mellé betelepített osztrák erdészcsaládból származó, veszprémi apácánál tanult anyai nagyanyjától előbb ismerte meg a gót betűket ötévesen, mint a latin betűket, és így tanult magyar nyelven írni. Az anyai nagyapa 1943 környékén halt meg. Bár a kisgyermek tanulmányait Sopronban kezdte, de édesapját Pécsre helyezték pénzügyi pozícióba. Az apát mint munkás származásút kérték, hogy lépjen be a pártba, de mivel erre nem volt hajlandó, eltávolították mint osztályidegent. Az ötvenes években a család sorsa rosszabbra fordult. Az üzletet elvették, és a nagyanyai házból, melyet útépités miatt elbontottak, szerényebb körülmények közé kerültek. A gyermek, és két testvére, az édesapa, az édesanya, a nagymama és átmenetileg egy társbérelő került egy kisebb lakásba. (Bátyja, Sólyom Péter mellett másik testvére Eszter húga, aki később az Alkotmánybíróságon dolgozott). Az édesapa a mecseki erdőgazdaságban gépkocsi-segédvezető, később bérelszámoló. A presztízsvesztés miatt depresszió kínozta. A vallás felé fordult, gondosan eljárta a püspöki nagymisékre, magával víve a latin–magyar misszálét. Az édesanya a reggel hat órai szentmisékre járt, ezt követően az ebédkészítéssel foglalatzkodott. A fiatal Lászlót a litániára a nagymama vitte. A régi latin rítusú szertartás nagy hatást tett rá, bár a szentmise közönsége egy részének „megkövültsége” nyomasztotta őt. Az akkor országosan kivétel-számba menő, naponta játszott Bach előtti egyházi régi zene, különösen Palestrina és köre muzsikája nagy hatást tett rá. Ahogy Sólyom László később megfogalmazta: „Apai és anyai ágon minden elveszett, de ami megmaradt, az a kultúra.” Vidám családi életre emlékezett, de kiemelte, hogy igen szerény körülmények között éltek.²

Középiskolai tanulmányait 1956 és 1960 között még fiúgimnáziumként működő, a korábbi pécsi fő-reálgimnáziumból kialakított Széchenyi István Gimnáziumban, humán osztályban végezte. Válogatott osztályba, vegyes társadalmi háttérű, csupa kitűnő tanulót gyűjtöttek egybe, és ez az állapot a középiskolai évek alatt nem változott. Visszaemlékezése szerint az osztály nyolcvan százaléka professzor lett. Erről az időszakról jó emlékeket őrzött meg.³

1960 és 1965 között a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karára járt, ahol főleg a Római Jogi Tanszék akkor tanársegédként működő későbbi néhai professzora, Benedek Ferenc hatott rá. Első munkájaként mint jó latinos a *Digesta* köréből a *Lex Rhodia de iactu mercium*, a rodoszi tengerjogi törvény kártérítési szabályait dolgozta fel. (Emlékezése szerint már ekkor is kevés volt a jó latintudású hallgató.) Később demonstrátor lett a Római Jogi Tanszéken, és szakdolgozatát is az ókori tengerjogról írta. Külön is megemlékezett csoporttársáról, Varga Csabáról, a későbbi jogelmélet-professzorról, a TK JTI jelenleg kutató-professzor emeritusáról, akivel együtt készültek fel a vizsgákra. Sólyom László az

² SÓLYOM László – BÓDY Zsombor – CIEGER András: „»Hagyni kell történni a sorsot.« Sólyom Lászlóval beszélget Bódy Zsombor és Cieger András” in SÓLYOM László: *Documenta I. Polgári jog. II. Alkotmányjog. III. Közélet.* LANDI Balázs (szerk.) (Budapest: HVG–Orcac 2019) III. 465–468. „Minket is, amint lehetett, azonnal zeneiskolába küldtek. Azért nem kellett fizetni. Borzasztóan szegények voltunk. Én húszévesen láttam először olyan vajas kenyeret, ami nem úgy volt megkenve, hogy volt le van róla kaparva a vaj. Nekünk az akkori olcsó tej is drága volt, engem küldtek a tejüzembe hetvenfilléres írót, ebből tudott anyám mindenfelét csinálni.” Uo. 468–469.

³ SÓLYOM–BÓDY–CIEGER (2. l.) 470.

Országos Széchényi Könyvtár öt féléves könyvtárosképző tanfolyamát is elvégezte (amely később főiskolai szak lett Szombathelyen), így könyvtáros szakképesítést is szerzett a jogi doktorátussal együtt.⁴

Az első állása a kispesti bíróság fogalmazói pozíciója volt. Itt panasznapokat tartott, és az ügyfelek békítésével foglalatzkodott, de a fogalmazói oktatásra nem járt, mert nem tervezett gyakorlati jogi pályát. Úgy volt, hogy az idegen nyelvű Gorkij Könyvtárba kerül. Végül Benedek Ferenc küldte Mádl Ferenchez, aki ekkor az MTA IX. Osztály osztálytitkára volt. Itt merült fel egy munkalehetőség a Jénai Egyetemen, ahol összehasonlító jogi intézetet terveztek felállítani, és olyan anyanyelvű jogászokat kerestek, amely nyelvekre nem volt német jogász. A Magyarországról kiszemelt jogász oktató azonban nem tudott elég jól németül, így végül Sólyom László mellett döntöttek. Az 1966. nyári kiutazás előtt összeházasodtak a magyar–pszichológia szakon végzett Nagy Erzsébettel. (Később házasságukból egy fiúgyermek, Benedek és egy leánygyermek, Beáta született. Tizenegy unoka mellett négy dédunoka alkotja a tágabb családot). Amikor Jénába költöztek, Walter Ulbricht NDK-pártfőtitkár egy központi bizottsági ülésen kijelentette, hogy a jogösszehasonlítás burzsoá áltudomány, így a felállítandó intézet ügye kútba esett. Így vagy a hazajövetel, vagy a német polgári jog oktatása várt rá. Az utóbbit választotta, és a kandidátusi disszertációírást. A disszertáció témája a szerződésen kívüli harmadik félnek okozott kár volt. A témát a *Doktorvater* választotta, aki a disszertációnak semmiféle segítséget nem adott. Ekkor még a közös német polgári törvénykönyv volt hatályban, a későbbi NDK Ptk. ekkoriban még nem létezett. Fél év múlva jogesetmegoldó gyakorlati csoportot kapott. 1969 márciusában *cum laude* szerezte meg a német tudományos fokozatot.⁵

Sólyom László 1969 és 1981 között jogelőd intézményünk, a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének⁶ kutatója volt tudományos munkatársként. Itt a Polgári Jogi Osztály kapcsán elsősorban az osztályvezető Eörsi Gyula mellett Mádl Ferenc, Harmathy Attila, Sárközy Tamás és Lontai Endre nevét emelte ki, mint a Szladits–Nizsalovszky-iskola tagjait.⁷ Az állam- és jogtudomány

⁴ SÓLYOM–BÓDY–CIEGER (2. lj.) 473.

⁵ SÓLYOM–BÓDY–CIEGER (2. lj.) 474–476. „Jéna szörnyű volt. A jogi karon mindenki SED-tag volt, a diákok is és a tanári kar is. Két nem párttag volt. Egy bolgár kolléga, aki NDK-s lányt vett el, és én. Egy padlásszobában ültünk, semmiről sem tudtunk, teljesen izoláltuk magunkat. [...] Elképesztő körülmények között éltünk... Mintha akkor lett volna vége a világháborúnak. A diákokon kinn feküdt a város szélén, a domboldalon, a háborúból ott maradt fabarakkokban. [...] Az ember vágthatott fát magának, hogy befűtsön a vaskályhába, ha fázott. A közös mosdóban csak hideg vízben fürdöthettünk. [...] Közös női-férfi WC. [...] Szörnyű volt, embertelen.” SÓLYOM–BÓDY–CIEGER (2. lj.) 475.

⁶ Az MTA Állam- és Jogtudományi Intézet jelentőségét mutatja az innen kikerült köztársasági elnökök, MTA tagok és alkotmánybírák száma. Sólyom László köztársasági elnök, az MTA rendes tagja mellett szintén köztársasági elnök, szintén polgári jogász és szintén MTA rendes tag volt Mádl Ferenc (1931–2011). Az MTA Állam- és Jogtudományi Intézet falai közül indultak továbbá az alábbi MTA-tagok: Eörsi Gyula, Harmathy Attila, Herczegh Géza, Király Tibor, Kovács István, Lamm Vanda, Lőrincz Lajos, Peschka Vilmos, Sajó András, Szabó András, Szabó Imre, Vörös Imre. Említendőek a szintén az MTA ÁJI-gyökerű, többségű alkotmánybírák (Sólyom alapító tag és első AB-elnök mellett): Bragyova András, Harmathy Attila, Herczegh Géza, Vörös Imre.

⁷ E körben az 1972-es olaszországi, valamint az 1975-ös USA-beli IREX ösztöndíj jelentőségét és több moszkvai konferenciát emelt ki (a korszakban ehhez megvolt a megfelelő orosz tudása). Azon-

kandidátusa (CSc) fokozatot (1975),⁸ illetve az állam- és jogtudomány [akadémiai] doktora (DSc) címet (1981)⁹ egyaránt elnyerte. Több mint kétszáz publikációt adott közre.¹⁰ Az 1980-as évek elejétől számos környezetvédelmi szervezet és a zöldmozgalmak jogi tanácsadója és résztvevője volt (említendő ezek között a Duna Kör, a Nyilvánosság Klub, valamint a Védegyelet). Sólyom László 1987-től a Magyar Demokrata Fórum alapító, illetőleg elnökségi tagja volt.¹¹ Jelentős szerepet játszott a rendszerváltás korszakának jogi megalapozásában, a jogbiztonság és az új jogintézmények megszilárdításában, mind az alkotmánybíróvási elnöki, mind a köztársasági elnöki¹² pozícióban. A 2001-es évben lett a Magyar Tudományos Akadémia levelező,¹³ majd 2013-ban a köztisztviselői rendes tagja.¹⁴

Klasszikus polgári jogi felelősségtani tárgyú 1977-es első kötete, *A polgári jogi felelősség hanyatlása a magyar*¹⁵ kiadás mellett angol nyelven is napvilágot látott.¹⁶ A monográfia megállapítja, hogy a vétkességen alapuló kártérítési főszabálya a pol-

ban megjegyezte, hogy a polgári jogi konferenciák szünetében mindenki németül beszélt. SÓLYOM-BÓDY–CIEGER (2. lj.) 476.

⁸ A 263 oldal terjedelmű kandidátusi értekezés az NDK-ban megvédett dolgozat honosítása: SÓLYOM László: *Die Beschränkung der materiellen Verantwortlichkeit. Der Ersatz des Drittschadens. Dissertation.* (Jena: Friedrich-Schiller-Universität Jena 1969). Az értekezés adataira: N. ABAFFY Csilla – TÖZSÉR Ágnes: *Kandidátusi és doktori disszertációk (1975. február 1. – 1979. december 31.) (D 6200 - 8270)* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 1981) 7. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának Katalógusai. Catalogi Collectionis Manuscriptorum Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae 12. Sorozatszerk.: F. CSANAK Dóra.

⁹ A 298 oldal terjedelmű tudomány akadémiai doktora értekezés: SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete* (Budapest: MTA 1981). Az értekezés monografikus alakja: SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1983). Az értekezés adataira: HORÁNYI Károly: *Kandidátusi és doktori disszertációk (1980. január 1 – 1984. december 31.) (D 8271-D 10847)* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 1988) 9. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának Katalógusai. Catalogi Collectionis Manuscriptorum Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae 19. Sorozatszerk.: F. CSANAK Dóra.

¹⁰ Vö. az alábbi, hivatalos tudományos publikációs listában található adattartalommal: Magyar Tudományos Művek Tára. Nemzeti tudományos bibliográfia (MTMT2) – Sólyom László (Jogtudomány) † (2023), <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10000894&paging=1;1000>.

¹¹ BURUCS Kornélia: „Sólyom László” in BALOGH Margit – BURUCS Kornélia – HAY Diana – MARKÓ László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002 III. R–Zs* (MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont – Tudománytár 2003) 1145. Ugyanebben az évben fél évet az egyetememen töltött Frankfurt am Mainban. SÓLYOM-BÓDY–CIEGER (2. lj.) 482.

¹² SÓLYOM László: *Egy elnökség lenyomata. Válogatott beszédek és írások* (Budapest: Századvég 2010).

¹³ Elhangzott: 2002. április 9-én. SÓLYOM László: „Alkotmányértelmezés az új alkotmánybíróságok gyakorlatában” in VIZI E. Szilveszter (szerk.): *Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián 2001. Társadalomtudomány.* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia 2005) 451–472. BURUCS (11. lj.) 1145.

¹⁴ Elhangzott: 2013. december 10-én. SÓLYOM László: *Normahierarchia az alkotmányban. Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián. A 2013. május 6-án megválasztott akadémikusok székfoglalói* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia 2014). BURUCS (11. lj.) 1145.

¹⁵ SÓLYOM László: *A polgári jogi felelősség hanyatlása.* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1977). Egy korábbi, szerkesztett kötete: SÓLYOM László (szerk.): *Internationale Konferenz über die Rechtsfragen der internationalen Wirtschaftsbeziehungen* (Budapest: MTA KESZ 1972).

¹⁶ SÓLYOM László: *The Decline of Civil Liability* (ford.: DECSÉNYI József, ford. szerk.: MÉSZÖLY G. B.). (Aalpen an der Rijn – Budapest: Sijthoff & Noordhoff – Akadémiai Kiadó 1980).

gári jog „nagy illúzióinak” egyike. A szerencsés történelmi pillanatban született jogi konstrukció már a kötet 1977-es születéséhez képest is történeti távlatban, a liberálkapitalizmus kibontakozása idején. A joggyakorlat már az 1880-as évektől kezdve a károsultvédelem súlyának növelése mellett tört lándzsát. A kötet a polgári jogi felelősség ilyen és ehhez hasonló válságait vizsgálja önálló elméletalkotási éllel, klaszszikus szerzők munkáinak tükrében.¹⁷

Jogi határterületek mentén született az 1980-as *Környezetvédelem és polgári jog* című, közel százhetven oldalas kismonográfia. A kötet rámutat, hogy a korabeli hazai környezetvédelmi jogban a polgári jog csupán mellékszereplő. A helyzet kialakulásáért nem az elmélet, hanem a gyakorlat és a közmegegyezés a felelős, amelyet a polgári perek szerény eredményei „szentesítettek”. A könyvben joggal hangzik el a kérdés máig hatóan, hogy vajon kihasznál-e a polgári jog minden lehetőséget a környezet védelmére. Feltárára került a bírósági ítélkezési gyakorlat, illetve a kárfedezési mechanizmusok, melyek a korabeli polgári jog speciális környezetvédelmi arcélét rajzolják meg. Sólyom László már ekkor a környezetvédelmi *actio popularis* bevezetése mellett érvelt, melynek körében egyéni anyagi jogi jogsérelem nélkül is lehetővé vált volna a bírósághoz fordulás mind a tényleges környezet-szennyezők, mind a környezetet veszélyeztető államigazgatási határozatok megtámadása végett.¹⁸

A személyiségi jogi, mintegy háromszázöven oldal terjedelmű 1983-as kötet, *A személyiségi jogok elmélete magyar*¹⁹ és német²⁰ nyelven is megjelent. Abban a korszakban a reflexív és a kommentárjellegű bontakozó személyiségi jogi jogirodalom mellett – visszatekintve látszik csak igazán – jövőbe mutató monográfia keletkezett. A monográfia vállalt alapállása, hogy nem a személyiség orvosi, biológiai, pszichológiai értelmezéseiből bontja ki az „általános társadalmi elemzést”, hanem éppen a jogi doktrínát veszi adottnak, tehát a személyiségi jogból mint jogi kategóriából indul ki. Egy érdekes, rendkívüli humánuról és megfigyelőkészségről tanúskodó, talán a német polgári jogi (Otto Karlowa 1877-es személyiségi jogi kötete) hatását visszatükröző megállapítását idézzük, amely a *Lex XII Tabularum*

¹⁷ Francia, német és angolszász jelentősebb művek közül példaként egy-egyre utalva: Henri MAZEAUD – Léon MAZEAUD – André TUNC: *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle I–II.* (Paris: Montchrestien 1967); Heinrich DERNBURG – Josef KOHLER: *Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und Preussen* (Halle an der Saale: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses 1961); Paul VINOGRADOFF: *Roman law in the Medieval Europe* (Oxford: Oxford University Press 1961).

¹⁸ SÓLYOM László: *Környezetvédelem és polgári jog* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1980).

¹⁹ SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1983).

²⁰ SÓLYOM László: *Die Persönlichkeitsrechte. Eine vergleichend-historische Studie über ihre Grundlagen* (Budapest–Köln: Akadémiai Kiadó – Carl Heymanns Verlag 1984). Érdekes, hogy ezt a német fordítást szövegazonosan, de két borítóverzióval ellátottan forgalmazták. Az Akadémiai Kiadó a szocialista országok számára indigókék-fehér borítóval, nagyobb betűs címírással forgalmazta. (A borító háromnegyedrészét kék, egynegyedrészét fehér színű volt.) A világ többi része számára a Heymanns Verlag hasonló, de királykék-törtfehér borítóval hozta ki. (A színaránya a borítón fele-fele volt.) Egy környezetjogi szerkesztett kötete a rendszerváltás elől: SÓLYOM László – SZABÓ Máté (szerk.): *A zöld hullám. Olvasókönyv a környezetvédelmi társadalmi mozgalmakról* (Budapest: ELTE ÁJK 1988).

iniuria-fogalma körében a gúnydalok éneklésére (lat. *malum carmen incantare*)²¹ kiszabott halálbüntetés példátlan súlyát emeli ki, mintegy megelőlegezve a magyar alkotmánybíróság későbbi határozatát.

Az alkotmányjoggal, alkotmányjogi gyakorlattal számos kiadvány foglalkozik hazánkban.²² Az alkotmánybíróság, az alapjogok, az intézmények, valamint az Alaptörvény korszaka témakörben a mintegy nyolcszáz oldal terjedelmű, *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon* című magyar nyelvű tanulmánygyűjtemény és az alapjogi tárgyköröket számba vevő rendszeres áttekintés mellett²³ angol²⁴ és német²⁵ nyelvű kötetet is alkotott Sólyom László. Sólyom által jegyzett magyar

²¹ A *carmen* igézet, varázsének jelentésére: FINÁLY Henrik: *A latin nyelv szótára* (Budapest: Editio Musica [Franklin] 21991 [1884]). Reprint kiadás, 309; BURIÁN János (szerk.) – ÉDES Jenő (átd.): *Latin–magyar szótár. A középkorok számára.* (Budapest: Szerző 31941) 127. A Lex XII Tabularum egyfelől a VIII. 1/a-n („Qui malum carmen incantassit”) belül elkülöníti a „ráéneklést”, illetve azt a tényállást, ha: „[V]alaki olyan éneket költött, hogy ezzel másra becstelenséget és gyalázatot hozott.” Ezek mind főbenjáró büntetést vonzottak. Az újabb hazai szakirodalom szerint is ez a *malum carmen incantare* jelentése, míg a más természetű ártó varázsénekkel való megrontása (*fruges excantare*) a Lex XII Tabularum szintén halállal rendelte büntetni. Lásd Lex XII Tabularum VIII. 8/a: „Qui fruges excantassit” / „Aki a termést eléneklí”. Továbbá a Lex XII Tabularum VIII. 9. körében a szöveg arra utal, hogy az ekével szerzett termés éjjeli lelegeltetése vagy levágása serdült korú tetnesnél főbenjáró vétség, mikor is a serdült korú sértettet Ceres istennek akasztás útján feláldozták. A serdületlen a praetor döntése szerint megostorozták, és a kárt duplumra menően kellett megtéríteni. – FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intéstitúciói. Brósz Róbert és Pólay Elemér tankönyvének alapulvételével írta ---.* (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó 1996) 563., 1840. szelvésszám; SIKLÓSI Iván: *Római magánjog I. Külső történet. Alapfogalmak és továbbélés. Eljárásjog. Személyi jog és családjog. Dologi jog. II. Kötelmi jog és jogügyleti tan. Öröklési jog* (közrem.: DEÁK Péter) (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2021) I. 54.; ZLINSZKY János (ford., összeáll.): *A tizenkéttáblás törvény töredékei* (Budapest: Szent István Társulat 2020) ANDRÁSSY Dorottya (lekt.) 25., 27. Egyéb római jogi segédeszközforrásként lásd: HAMZA Gábor – KÁLLAY István: *De diversis regulis iuris antiqui. A Digesta 50. 17. regulái (latinul és magyarul). Kézirat* (Budapest: Tankönyvkiadó 1979) 5–45.

²² BALOGH Zsolt – HOLLÓ András (szerk.): *Az értelmezett alkotmány* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 1995); BALOGH Zsolt – HOLLÓ András (szerk.): *Az értelmezett alkotmány* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 1999); BALOGH Zsolt – HOLLÓ András (szerk.): *Az értelmezett alkotmány* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2000); BALOGH Zsolt – HOLLÓ András (szerk.): *Az értelmezett alkotmány* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2005); BALOGH Zsolt – HOLLÓ András (szerk.): *Az értelmezett alkotmány. Alkotmánybírói gyakorlat 1990–2009* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2010); DUC V. TRANG – CONSTANCE NICANDROU – HALMAI Gábor – PACZOLAY Péter – SÓLYOM László (szerk.): *Alkotmányos elvek és esetek. Kézikönyv* (Budapest: COLPI 1996); HALMAI Gábor (szerk.): *Alkotmánybírói esetjog* (Budapest: INDOK 2004); GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – ZAKARIÁS Kinga (szerk.): *Az alkotmánybírói gyakorlat. Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1990–2020 I–II.* (Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont – HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó 2021).

²³ SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon* (Budapest: Osiris 2001). Egy későbbi munkája az érdekszervezetekről: SÓLYOM László: *Pártok és érdekszervezetek az alkotmányban* (Budapest: Rejtjel 2004).

²⁴ SÓLYOM László – GEORG BRUNNER: *Constitutional judiciary in a new democracy. The Hungarian Constitutional Court* (Ann Arbor: University of Michigan Press 2000) <https://doi.org/10.3998/mpub.16423>.

²⁵ SÓLYOM László – GEORG BRUNNER: *Verfassungsgerichtsbarkeit in Ungarn. Analysen und Entscheidungssammlung 1990–1993* (Baden-Baden: Nomos 1995) <https://doi.org/10.5771/0506-7286-1996-4-523>.

monográfia számos alkotmánybíróági határozatszöveg elemzését tárta az olvasó elé. Az Alkotmánybíróság munkálkodása a Sólyom-korszakban egyfajta „állandó helymeghatározás” formájában zajlott.²⁶ A szerző utal arra is, hogy az alkotmánybíróság tevékenysége során jelen volt egyfajta önkontroll is. Az Alkotmánybíróóság önreflexiója nemcsak az alkotmányosság mércéire és e mércék helyes használatára, hanem a szerepfelfogásra is kiterjedt. A további vizsgálódás során szerepet kap a hatáskörök értő elemzése is.

Sólyom László számos magas hazai és külföldi állami kitüntetést és díjat kapott, melyek közül kiemelendők az orosz Bölcs Jaroszláv Herceg Érdemérem első osztálya, a lengyel Fehér Sas-rend, a Német Szövetségi Köztársaság nagy érdemrendje a csillaggal és a válszárnyal, a Német Szövetségi Köztársaság nagykeresztje, a Katolikus Izabella Érdemrend nagykeresztje az aranylánccal, az Alexander von Humboldt-díj, a Kölni Egyetem dízdoktora cím, a Frankfurt am Main-i Goethe Egyetem dízdoktora cím, a Nagy Imre Érdemrend, a Magyar Érdemrend nagykeresztje, a Magyar Érdemrend nagykeresztje a nyaklánccal és az aransugaras csillaggal.

Hetvenedik születésnapja alkalmából 2011-ben ünnepi kötettel köszöntötték.²⁷ Tudományos munkásságának összefoglalását is kiadták.²⁸ Utolsó korszakában szociális irányú,²⁹ valamint teológiai³⁰ munkákat fordított angol, német és olasz nyelvből. 2023. október 18-án, kérésének megfelelően, felesége mellé, a Fiumei Úti Sírkert nemzeti emlékhely 10-es parcellájában helyezték örök nyugalomra, a Mária utcai Jézus Szíve Jezsuita Templomban tartott szentmisét követően, latin rítusú római katolikus szertartás keretei között, melyet Felföldi László pécsi megyéspüspök celebrált.³¹ Rajta kívül – az elhunyt kifejezett kívánságára – egyedül Landi Balázs polgári

²⁶ A magyar alkotmánybíróóság első korszakának értékelésére: GYÖRFI Tamás – KAZAI Zoltán Viktor – ORBÁN Endre (szerk.): *Kontextus által világosan. A Sólyom-bíróság antiformalista elemzése* (Budapest: L'Harmattan 2021).

²⁷ CSEHI Zoltán – SCHANDA Balázs – SONNEVEND Pál (szerk.): *Viva vox iuris civilis. Tanulmányok Sólyom László 70. születésnapja tiszteletére* (Budapest: Szent István Társulat 2012).

²⁸ SÓLYOM László: *Documenta I. Polgári jog. II. Alkotmányjog. III. Közélet*. Szerk.: LANDI Balázs. (Budapest–Gyoma: HVG–Orac – Kner Nyomda 2019).

²⁹ Waltraut BARNOWSKI-GEISER: *Apa, anya, pia. Hogyan találják meg a szenvedélybeteg szülők gyermekei mégis a boldogságot?* [Vater, Mutter, Sucht. Wie erwachsene Kinder suchtkranker Eltern trotzdem ihr Glück finden?] (ford. SÓLYOM László) (Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat 2018) 140.

³⁰ ÖRSY László SJ: *Életerős zsinat*. [Receiving the Council. Theological and Canonical Insights and Debates] (ford. SÓLYOM László – LUKÁCS Józsefné NÁDASDY Krisztina) (Budapest: Jezsuita Kiadó 2017); Andrea RICARDI (szerk.): *Ferenc pápa és az ő ideje. A kereszténység Jorge Mario Bergoglio idején* [Il cristianesimo al tempo di papa Francesco] (ford. SÓLYOM László) (Pannonhalma: Pannonhalmi Főapátság Bencés Kiadó 2019). Allan Heathon ANDERSON: *Pünkösdi és karizmatikus mozgalmak. Bevezetés napjaink karizmatikus kereszténységébe* [An Introduction to Pentecostalism] (ford. SÓLYOM László) (Pannonhalma: Bencés Kiadó 2021).

³¹ Részletek a beszédből: „Sólyom László intellektuális és morális ereje, emberi tartása igazodási pontot jelentett, és jelent számunkra ma is.” [...] „Sólyom László olyan ember volt, aki számára az irgalmasság és a jótékonyág nemcsak szavak voltak. 2010 augusztusában kiköltözött a Sándorpalotából. Önkéntesnek jelentkezett a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Széll Kálmán téri melegedőjében, és teljes titokban, korábbi elnökként a hajléktalanok alázatos szolgájává tette magát. Hetente négyszer felült a hajnali öt órás buszra. A zsiroskenyerezőben kezdett, és még azt megelő-

jogász egyetemi docens, tanítvány, a korábbi köztársasági elnöki titkárság vezetője mondott beszédet.³²

Sólyom László halálával a jogtudomány kivételes művelője, jelentékeny akadémikusa távozott, aki a rendszerváltás korszakának hazai jogrendjét döntő mértékben alakította.

„*Voca me cum benedictis.*”³³ – „*Requiem aeternam dona ei Domine.*”³⁴

Koi Gyula*

zően távozott, hogy az első hajléktalan emberek megérkeztek volna.” Mindezzel a kenózisról szóló tanítást valósította meg. A kenotikus tan elméletére: Oscar BENSOW: *Die Lehre von der Kenose* (Leipzig: A. Deichert-Georg Böhme 1903); Paul HENRY: „Kénose” in Fulcran VIGOUROUX (szerk.): *Dictionnaire de la Bible. Contenant tous les noms de personnes, de lieux, de plantes, d’animaux, mentionnés dans les Saintes Écritures relatives à l’Ancien et au Nouveau Testament et des notices sur les Commentateurs Anciens et Modernes. Suppl. V. Kalt-Mycènes* (Paris: Letouzey et Ané 1957) 7–161.; Hans Urs von BALTHASAR: „A kenózis és az új istenkép” in Hans Urs von BALTHASAR: *A három nap teológiája. Mysterium Paschale [Theologie der drei Tage – Mysterium Paschale]* (ford. GÖRFÖL Tibor) (Budapest: Osiris Kiadó 2000) 22–35.; Alex DUBILET: *The Self-Emptying Subject. Kenosis and Immanence, Medieval to Modern* (New York City, NY: Fordham University Press 2018).

³² Részletek a beszédből: „Mindvégig egymaga és otthon ápolta feleségét, akinek halála megrendítette.” [...] „Derüsen viselte testi erejének drasztikus hanyatlását, és szellemi frissessége mindvégig megmaradt.” [...] „Ember volt. Aki egyszeri, és megismételhetetlen, és ennél fogva önmagában méltóságteljes érték.”

³³ „Akkor engem hívj áldottnak” – részlet a „Dies irae” kezdetű egyházi énekből, amely Mozartot is meghihlette: Wolfgang Amadeus MOZART – Friedrich BLUME (kiad., jav., tan.): *Requiem für 4 Singstimmen, 2 Violinen, Viola, Baß, 2 Bassethörner, 2 Fagotte, Posaunen, Trompeten, Pauken und Orgel. KV [Köchelverzeichnis] 626. Komponiert 1791 zu Wien. Nach dem Autograph und ergänzenden Quellen revidiert und mit Vorwort versehen von ---. Nr. 547.* (Leipzig: C.F. Peters – Lizenzausgabe der Editions Peter von Eulenburgs kleiner Partiturausgabe 1957) 70.

³⁴ „Adj nekik, Uram, örök nyugodalmat” – SZUNYOGH Xavér Ferenc (ford., bev., magy.): *Magyar–latin Misszálé. Az év minden napjára a Római Miskönyv szerint* (Budapest: Szent István Társulat 2014) 1425.

* PhD, tudományos munkatárs, HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.; tudományos főmunkatárs, NKE ÁNTK, 1083 Budapest, Üllői út 82.; vezető kutató, PTE ÁJK; 7622 Pécs, Dohány utca 1–3. E-mail: koi.gyula@tk.hu.